

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

ספק אם קרא קריאת שמע וספק אמר אמת ויציב

(כ"א א') (1) אמר רב יהודה אמר שמואל: ספק קרא קריאת שמע ספק לא קרא, אינו חוזר וקורא. ספק אמר אמת ויציב ספק לא אמר, חוזר ואומר אמת ויציב. מאי טעמא? קריאת שמע דרבנן, אמת ויציב דאורייתא¹.

(2) ורבי אלעזר אמר: ספק קרא קריאת שמע ספק לא קרא, חוזר וקורא ק"ש (שק"ש מן התורה). ספק התפלל ספק לא התפלל, אינו חוזר ומתפלל (שתפילה דרבנן).

(3) ורבי יוחנן אמר: ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו².

שיטות הראשונים

ק"ש דאורייתא או דרבנן: דעת רוב ככל הראשונים שקריאת שמע דאורייתא. ונחלקו מהו חיוב הקריאה מהתורה: דעת רוב הראשונים שרק פסוק ראשון. ורבינו יונה כתב שפרשה ראשונה³. ודעת תוספות שקריאת שמע מדרבנן⁴.

1. שמזכיר בה יציאת מצרים, שחיוב הזכרתה מן התורה, שנאמר (דברים טז, ג): "למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך". רש"י.
 2. כתב רא"ה (כ"א א', ד"ה ומסתברא): אלא הכא בהא פליגי, דרבי אלעזר סבר דאינו דרך כבוד בתפילה דהיא צלולתא, להתפלל ולחזור ולהתפלל, שיבוא אדם בכל שעה לפני מלך המלכים, אלא שעות שקבעו לו ושהורשה. מה שאין כן בקרית שמע דהוא שינון. ורבי יוחנן סבר הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו דרחמי אינון. ואפשר דאפילו רבי יוחנן לא אמר אלא ביכול לחדש בה דבר וכו' עיי"ש. ועיין להלן.
 3. וראה בספר היראים שיטה ייחודית, שמן התורה פרשה ראשונה, מיהו אם לא קרא אלא פסוק ראשון אינו נקרא עובר על מצות התורה.
 4. והב"י כתב (סג, ח): ומתוך מה שנתבאר בסימן זה נראה שפסוק ראשון בלבד הוא דאורייתא. ומה שהחמירו בפרק ראשון יותר מבשאר פרקים, מפני שהוא עיקר קבלת עול מלכות שמים.
- מקורות - ק"ש דאורייתא - רמב"ם (ספר המצוות, מצות עשה י). ראב"ה (ח"א, ברכות ס' סד). פסוק ראשון או פרשה ראשונה - רמב"ן (מלחמות, ראש השנה ז ב ברי"ף). רשב"א (כ"א א', ד"ה מ"ט. שו"ת ח"א ס' שכ). רא"ה (י"ג ב', ד"ה אמר רב יצחק). רבינו יונה (ט א ברי"ף, ד"ה למימרא; לח א ברי"ף, ד"ה אוכל, עיי"ש). ריטב"א (י"ג ב', ד"ה ת"ר, ואילך). ראב"ד (כתוב שם, א ב ברי"ף, ד"ה ועדיין). יראים (מצוה רנב). תשב"ץ קטן (לתלמיד מהר"ם מרוטנבורג, ס' ריט, בשם תוספות, ובשם רבינו ברוך

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

ספק קרא קריאת שמע: רי"ף, רמב"ם, ורא"ש פסקו כרבי אלעזר, שחוזר וקורא, דק"ש דאורייתא, וספק דאורייתא לחומרא. וכתב רבינו יונה שיברך לפניו ואחריה; שכיון שהוא מסופק בדבר של תורה, מחויב עכשיו לומר הדבר כתיקנו. שכל דבר שהוא ספק של תורה, מברכין עליו.⁵ וגם הרמב"ם פסק שמברך לפניו ולאחריה.⁶ וכן פסק השו"ע.⁷

ספק אמר אמת ויציב וברי לו שקרא ק"ש: כתב רבינו יונה שאם ברי לו שכבר קרא קריאת שמע, אך נסתפק אם אמר אמת ויציב, אינו חוזר ואומר אמת ויציב.⁸ וכן כתב הרמב"ם. ורשב"א כתב שחוזר ואומר אמת ויציב, לפי שהוא מן התורה. והשו"ע⁹ פסק כרמב"ם.

ממגנצא). אור זרוע בשם ר"ח (ח"א, הל' ק"ש סי' לא). ר"י שירליאון (הו"ד בטור). רא"ש (ברכות ג, טו; אמנם ראה שו"ת כלל ד, סי' ה).

5. ומביא ראיה מדאמרין בשבת בפ' במה מדליקין (כ"ג א') דאין מברכין על הדמאי בשעה שמפרישין ממנו המעשר ואמרין התם טעמא מפני שהוא ספק של דבריהם דמשמע דדוקא מפני ספק של דבריהם אין מברכין עליו הא אם היה ספק של תורה צריך לברך עליו. ור' עוד בהרחבה, "נתיבי הלכה" שבת, כ"ג א'.

6. **והרשב"א** (שו"ת ח"א סי' שכ) התקשה בדברי הרמב"ם, שכן הרמב"ם פסק (ראה הל' ברכות יא, טז; הל' ציצית, ג, ט; הל' מילה ג, ו) **בכל מקום שנסתפק אם עשה המצוה, אפילו דאורייתא, וחייב לעשותה מספק, מכל מקום על הספק לא יברך** (וכתב שאולי סבור הרמב"ם דמעיקרא כך היתה תקנה דכל שהוא חייב לקרות, קורא לכתחלה עם ברכותיה. עוד תירץ, דכל שהוא חייב לקרות קורא הוא בעיקר תקנתו, עיי"ש). ור' להלן.

7. או"ח סז, א. וכתב בבית"ל (ד"ה ספק), ונראה פשוט היינו דווקא במקום שמסתפק לו גם בברכות. עוד כתב במשנ"ב (סז, ס"ג א) שכיון שזמן יציאת מצרים נמשך יותר מג' שעות, יברך עד שעה ד', ומכאן ואילך אם מסופק יאמר איזה פסוק של יציאת מצרים (עוד הביא דיוני האחרונים באמר שירת הים, אם יצא יד"ח הזכרת יציאת מצרים, וכן אם יצא בהרהור, וכן בדין יציאת מצרים בלילה, עיי"ש). והגר"א (ס"ק א) **נשאר בצ"ע על פסק הרמב"ם ושו"ע**, דהא הרמב"ם, ובעקבותיו השו"ע, פסקו בכמה מקומות **שכל דבר שעושה אותו מהספק, לא יברך עליו!** ומשום כך כתב בבית"ל (ד"ה ספק) שאם יודע שקרא פסוק ראשון, ומסופק על השאר, יותר טוב שיקראנה בלי ברכות, עיי"ש. מקורות - רבינו יונה (יב ב, ד"ה והיכא). רמב"ם (הל' ק"ש ב, ג).

8. כיון שמה שצריך לחזור ולומר אמת ויציב כשמסופק, דאמת ויציב דאורייתא משום הזכרת יציאת מצרים שבה. וכיון שאמר יציאת מצרים בפרשה אחרונה של ק"ש, כבר יצא ידי חובת קריאת יצי"מ מן התורה. ומה שאומרת הגמרא ספק אמר אמת ויציב וכו', חוזר ואומר, היינו כשגם מסופק אם אמר ק"ש.

9. או"ח סז, א. וכשמסופק אם אמר פרשת ציצית וגם אמת ויציב, צריך לחזור לכו"ע. אלא שיש אומרים שיאמר שניהם. ויש אומרים שיאמר רק פרשת ציצית. וכתב המשנ"ב (ס"ק ד) שביום יאמר פרשת ציצית בלבד ובלילה יאמר אמת ואמונה בלבד. וכף החיים (אות א) כתב שבין ביום ובין בלילה יאמר פרשת ציצית וברכת גאל ישראל ללא חתימה בשם. מקורות - רמב"ם (הל' קריאת שמע ב, ג). רשב"א (כ"א א', ד"ה מאי; הו"ד בארחות חיים). ארחות חיים (הל' ק"ש אות כד).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות קריאת שמע, סימן סז)

א. ספק אם קרא קריאת שמע, חוזר וקורא ומברך לפניה ולאחריה. אבל אם יודע שקראה, אלא שמספק אם ברך לפניה ולאחריה, אינו חוזר ומברך.

ספק התפלל, היה עומד בתפילה ונזכר שהתפלל

(כ"א א') ורבי יוחנן אמר: ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו.

ואמר רב יהודה אמר שמואל: היה עומד בתפילה ונזכר שהתפלל, פוסק ואפילו באמצע ברכה.

(ומקשה) איני?! והאמר רב נחמן: כי הוינן בי רבה בר אבוה, בען מיניה: הני בני בי רב דטעו ומדכרי דחול בשבת, מהו שיגמרו (את הברכה)? ואמר לן: גומרין כל אותה ברכה!

(ומתרץ) הכי השתא? התם גברא בר חיובא הוא (חייב מעיקר הדין לומר שמונה עשרה ברכות), ורבנן הוא דלא אטרחוהו משום כבוד שבת. אבל הכא הא צלי ליה. ואמר רב יהודה אמר שמואל: התפלל, ונכנס לבית הכנסת ומצא צבור שמתפללין, אם יכול לחדש בה דבר, יחזור ויתפלל. ואם לאו, אל יחזור ויתפלל.

וצריכא, דאי אשמעינן קמייטא (היה עומד בתפילה ונזכר שהתפלל, פוסק), הוה אמינא הני מילי יחיד ויחיד, או צבור וצבור. אבל יחיד לגבי צבור (כשנכנס ומצא צבור מתפללים), כמאן דלא צלי דמי, קמ"ל. ואי אשמעינן הכא (התפלל ומצא צבור מתפללין, לא יתפלל כשאינו יכול לחדש), משום דלא אתחיל בה. אבל התם דאתחיל בה, אימא לא (יפסיק, אלא ימשיך תפילתו), צריכא.

שיטות הראשונים

ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו: דעת בה"ג, רש"י, וראב"ד, שרבי יוחנן ושמואל

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

חולקים, ולרבי יוחנן אף בודאי התפלל יכול לחזור ולהתפלל, ואין צריך חידוש. ופסקו בה"ג ורש"י כרבי יוחנן בספק, וכשמואל בודאי. וראב"ד פסק כרבי יוחנן אף בודאי. ודעת רב האי גאון ורמב"ם, שאינם חולקים, ורבי יוחנן איירי בנדבה דוקא ועל ידי חידוש, והלכה כמותו. ודעת ר"י שאינם חולקים, ורבי יוחנן בספק, ואף בלא חידוש^{10, 11}. וכן פסק השו"ע¹², ופסק כרמב"ם.

אם יכול לחדש בה דבר: רמב"ם כתב: "צריך שיחדש דבר בתפלה בכל ברכה ובברכה מן האמצעיות מעין הברכה, ואם חדש אפלו בברכה אחת - דין; כדי להודיע שהיא נדבה, לא חובה".¹³ וכתב הטור בשם יש אומרים שחידוש בשומע תפילה לא מהני¹⁴. ובשם רא"ש כתב, דהיינו אם נתחדש אצלו דבר שלא היה צריך לבקש עליו קודם¹⁵. והשו"ע¹⁶ פסק כרמב"ם. והרמ"א כתב בשם יש אומרים כרא"ש.

ספק התפלל: כתב רשב"א בשם גאון, דלרבי יוחנן, אם רצה חוזר ומתפלל¹⁷. ומיהו מתפלל ומתנה, שאם לא התפלל זו לחובתו, ואם התפלל תהא לנדבה. ובשם ראב"ד

10. וכפי שביאר הרא"ש דכיון דחוזר ומתפלל על הספק, אין לך חידוש גדול מזה, ושמואל בודאי ובחידוש.

11. והרי"ף כתב דברי רבי יוחנן בסתם. ובהמשך הביא מימרת שמואל (השניה) שאם התפלל ומצא צבור שמתפללין, אם יכול לחדש בה דבר יחזור ויתפלל. וביאר רבינו יונה, שהרי"ף סובר שרבי יוחנן ושמואל נחלקו, ומפרש מילתיה דרבי יוחנן אפילו בלא חידוש. ונקט ציבור, לאשמועין דדוקא בצבור צריך חידוש, מפני שנראה כמתפלל עמהם, שמתפלל לחובה. אבל ביחיד, לא. והב"י דן בדבריו, ודעתו בהבנת הרי"ף, דלא שרי רבי יוחנן להתפלל נדבה, אלא בחידוש.

12. או"ח קז, א-ב. וכתב המשנ"ב (ס"ק ב) בשם דרך החיים, דערבית בספק אינו צריך לחזור ולהתפלל תפלת י"ח, דקבעוה חובה בודאי לא בספק. אבל מדברי הפמ"ג משמע רק דאין חוב עליו, אבל לכתחילה יחזור ויתפלל עיי"ש. מקורות - בה"ג (ה"ד ברש"י). רש"י (ד"ה ולואי). רמב"ם וראב"ד (הל' תפילה א, ט). רב האי גאון (תשובות הגאונים, שערי תשובה, סי' נו; אמנם דבריו הובאו במקורות נוספים בסגנונות שונים, ראה תר"י [ד"ה והאי], רשב"א [ד"ה הא], ראב"י ואור זרוע). רבינו יונה (יב ב ברי"ף, ד"ה והרי"ף; יג א, ד"ה ומצא). ר"י (תוד"ה ורבי יוחנן).

13. "ושלש ראשונות ושלש אחרונות - לעולם אין מוסיפין בהן ואין פותחין מהן ואין משנין בהן דבר".

14. דלא מיחזי כל כך חידוש מה שמוסיף בה, כיון שהיא ברכה כללית ויכול לשאול בה כל מה שירצה. אבל בשאר ברכות, שאינו יכול לשאול בהם אלא מענין הברכה, הוי חידוש מה שמוסיף בה.

15. ונימק, כי מי הוא זה שאינו יכול לחדש דבר באחת מכל הברכות לרפואה או לפרנסה או לתלמודו! והב"י כתב שלא מצא כן בכתבי הרא"ש, ומה שהקשה אינה קושיא, דיש כמה בני אדם שאינם יודעים לומר אלא התפילה השגורה בפי כל אדם.

16. או"ח קז, א. מקורות - רמב"ם (הל' תפילה א, ט).

17. ולרבי אלעזר אינו רשאי לחזור ולהתפלל, דאיכא בל תוסיף.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

פירש, דלרבי יוחנן חייב לחזור¹⁸. והוסיף שגם ראב"ד כתב דנראין דברי גאון¹⁹.
כשחוזר ומתפלל מחמת ספק, אם צריך חידוש: כתבו רבינו יונה ורא"ש, שכשמתפלל
מחמת הספק, יכול להתפלל בלא חידוש, דאין לך חידוש גדול מזה. וכן פסק השו"ע²⁰.
פוסק ואפילו באמצע ברכה: כתב רי"ף שאפילו יכול לחדש בה דבר פוסק, מאחר
שהתחיל בתורת חובה. שאם בא לגומרה נמצא כמי שמקריב שני תמידין בשחרית,
שהוא עובר משום בל תוסיף. ודעת ראב"ד שפירוש, אם רצה, פוסק²¹. וכן הסכים
רשב"א, שאין כאן משום בל תוסיף²². והשו"ע²³ פסק כרי"ף.
התחיל להתפלל ערבית ונזכר שכבר התפלל: כתב רמב"ם: "ואם היתה תפלת ערבית -
אינו פוסק, שלא התפלל אותה מתחלה אלא על דעת שאינה חובה". וכן כתב בארחות
חיים. וראב"ד השיג עליו, וכתב: אין כאן נחת רוח²⁴. והשו"ע סתם דבריו²⁵.
תפילת נדבה בשבת: דעת רב האי גאון שמתפלל נדבה, בין תפלת שחרית ומנחה, בין
תפילת מוסף. ורי"ף ורמב"ם כתבו שאין היחיד מתפלל תפילת המוספין נדבה, שאין
מתנדב בקרבן מוסף²⁶. וכן הסכימו ראב"ד, רז"ה, ורבינו יונה²⁷. והוסיף רמב"ם שיש מן

18. ולרבי אלעזר אינו חייב לחזור ולהתפלל.
19. אמנם ראה מש"כ בשו"ת הרשב"א בזה. וראה מש"כ בביה"ל (קזא, ד"ה חוזר). מקורות - ראב"ד (הו"ד בחי' הרשב"א ובתשובתו). רשב"א (חי' כ"א א', ד"ה הא; שו"ת ח"א סי' צא).
20. או"ח קזא. ובדרכי משה (אות א) כתב שמדברי הרמב"ם משמע שאף בספק צריך לחדש בה דבר. אבל כתב דנקטינן כרבינו יונה ורא"ש.
21. אבל אין חובה לפסוק, לא ביחיד ולא בצבור.
22. דכיון דר' יוחנן מודה שיכול להתפלל בתורת נדבה, אם כן אין כאן משום בל תוסיף לדעת ר' יוחנן. ואי נמי תמצי לומר דלר' יוחנן אסור להתפלל שתי פעמים דרך חובה, מכל מקום עכשיו שנזכר באמצע תפלה יכוין דעתו להיות תפלתו תחנונים ונדבה ויסיים כולה תפלה בנדבה... ולפיכך לדידן דקיי"ל כרבי יוחנן, אין צריך לפסוק, אלא גומר ואפילו כל תפלתו, ובלבד שיתכוין מכאן ואילך לנדבה.
23. או"ח קזא. מקורות - גאון (הו"ד ברשב"א ועוד). רי"ף וראב"ד (כתוב שם, יג א ברי"ף). רשב"א (כ"א א', ד"ה הא דאמר).
24. וכתב כסף משנה שנראה שכוונתו שאע"פ שערבית היתה רשות, עכשיו כבר קבעוה חובה. וכמו שכתב הרמב"ם עצמו (הל' תפילה א.ו). אמנם יש להעיר שהרמב"ם מזכיר בעוד כמה מקומות את העובדה שתפילת ערבית בבסיסה היא תפילת רשות. ראה הל' תפילה ג; וז; ט, טו).
25. או"ח קזא. ומג"א (ס"ק ג) כתב שמסתימת השו"ע נראה שפסק כראב"ד. והביאו בביה"ל. וראה כף החיים (אות יב). מקורות - רמב"ם (תפילה יו). ארחות חיים (ח"א, הלכות תפילה, אות ק).
26. רבינו יונה ורא"ש הבינו סברתו, משום שנדרים ונדבות אין קרבים בשבת כלל. והסיקו מכך, שגם בשאר תפילות

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

הגאונים מי שהורה שאסור להתפלל תפלת נדבה בשבתות וימים טובים, לפי שאין מקריבין בהן נדבה אלא חובת היום בלבד. וכן פסק השו"ע²⁸.

התחיל של חול בשבת גומה: דעת רבינו אשר מלוניל שלא אמרו אלא בברכת אתה חונן, שהיא ראשונה. אבל אם נזכר בשאר ברכות, פוסק אפילו באמצע ברכה. ודעת רבינו יונה ורא"ש, שכמו שגומר בראשונה כך גומר בכל האחרות, ולאו דוקא באתה חונן. וכן פסק השו"ע²⁹.

התחיל של חול בשבת: כתב תרומת הדשן, שאם היה סבור שהוא חול, והתחיל לומר אתה חונן, ונזכר מיד לאחר שאמר תיבת 'אתה', גומר אותה ברכה³⁰. אבל אם ידע שהוא שבת, ולישניה דאיתקיל ליה לפי הרגלו, חשבינן ליה כטעה בתפלת שבת בין זו לזו³¹. וכן פסק השו"ע³².

התחיל של חול בתפילת מוסף: דעת ראב"ד שאפילו בשל מוסף גומר אותה ברכה, ומוכיח מהירושלמי שגם מוסף היו רגילים להתפלל י"ח ברכות. וכן כתבו רשב"א, רא"ש,

אין להתפלל נדבה. אולם האבודרהם הביא בשם תשובת הרי"ף, שאדם יכול להתפלל נדבה ואפילו בשבת, לפי שאין מניעת קרבן נדבה בשבת אלא משום חילול שבת, ואין חילול בתפילה.

27. אמנם לא מטעמים, אלא מפני שתפלת שמונה עשרה הוא רחמים, ויכול אדם לבקש על עצמו רחמים כמה פעמים שירצה, אבל בשאר תפלות של שבע ברכות שאין בהם אלא שבת, אין לו להתפלל בברכות של שבח בנדבה אלא מה שהותקן בלבד. והסתפק בשחרית (ומנחה וערבית), שמא כיון שנתקנה כנגד תפלת שמונה עשרה שהוא רחמים, לגבי זה דיינינן ליה כתפלת רחמים.

28. או"ח קז,א. מקורות - רב האי גאון (הו"ד ברי"ף ובראשונים). רבינו יונה (יג א ברי"ף, ד"ה וזה הלשון, וכו', ויש בזה). רא"ש (סי' טו). רמב"ם וראב"ד (הל' תפילה א,י).

29. או"ח רסח,ב. מקורות - רבינו אשר מלוניל (הו"ד ברא"ש ותר"י). רבינו יונה (יג א ברי"ף, ד"ה אמר). רא"ש (סי' יז).

30. ואפילו אי קאי (בערבית) ב'אתה קדשת', או (במנחה) ב'אתה אחד', נראה דמיקרי התחיל בשל חול, וגומר אותה ברכה.

31. ואם כן אפילו (בשחרית) ב'ישמח משה' שאינה פותחת באתה, מכל מקום חשבינן ליה כטעה בתפלת שבת בין זו לזו, דתיבת אתה נמי התחלת תפלת שבת היא. ואף על גב דהרגל של חול גורם הטעות, מכל מקום לא מיקרי בשביל כך התחלת תפילת חול, כיון דידע דשבת הוא.

32. או"ח רסח,ג. אבל המשנ"ב (ס"ק ו) כתב בשם האחרונים, דדוקא בתפלת שחרית שאינו מתחיל בתיבת אתה ומינכר בדבורו שהוא לשם חול, אבל בערבית ומנחה כיון דלא מינכר בדבורו לא מקרי על ידי זה התחיל בשל חול, ויאמר 'אתה קדשת' ו'אתה אחד'. וכן פסק כף החיים (אות יב). עוד ביאר המשנ"ב (ס"ק ז), שדוקא אם התחיל רק תיבת אתה, אבל אם אמר אתה חונן, שמוכח שהוא לשם חול, אף על גב שהיה רק מחמת שנכשל בלשונו גומר כל אותה הברכה. מקורות - תרומת הדשן (סי' יז).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

וריטב"א. ודעת רמב"ם, רבינו יונה, וסמ"ג, שבתפילת המוספין אם טעה והתחיל בתפילת חול במקום שבת, אינו גומר הברכה אלא פוסק מיד. והשו"ע³³ סתם כראב"ד. ובשם יש אומרים כרמב"ם.

התפלל תפילת חול בשבת: מסוגייתנו מבואר, שמי שהתפלל תפלת חול בשבת, ולא הזכיר של שבת, לא יצא, וחוזר ומתפלל תפלת שבת. וכן פסקו רמב"ם³⁴, סמ"ג, וסמ"ק. והכלבו כתב בשם ירושלמי שיצא³⁵. והשו"ע³⁶ פסק כרמב"ם.

מהיכן צריך לחזור כשהתפלל של חול בשבת: כתב סמ"ק שאם התפלל של חול בשבת, אם עקר רגליו ולא התפלל של שבת, חוזר לראש. ואם לא עקר רגליו, אף על פי שסיים תפלתו, נראה שאינו חוזר לראש, כי אם לשל שבת (כדאמרינן ביעלה ויבוא). וכן פסק שו"ע³⁷.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות תפלה, סימן קז)

א. אם הוא מספק אם התפלל, חוזר ומתפלל, ואינו צריך לחדש שום דבר; אבל אם ברי

33. או"ח רסחב. יש להעיר, שהטור בסימן זה, סתם כדעת אביו הרא"ש. והב"י ביאר דבריו, וסיים: אבל הרמב"ם כתב בדמוסף פוסק באמצע ברכה וכו', והכי נקטינן. עכ"ל. ואם כן לכאורה נוקט להלכה כרמב"ם. וכן הכריעו המשנ"ב (ס"ק ה) וכף החיים (אות ט) להלכה בשם האחרונים, משום ספק ברכה לבטלה.

מקורות - ראב"ד (הו"ד ברשב"א ורא"ש). רשב"א (כ"א א', ד"ה אמר להם). רא"ש (סי' יז). ריטב"א (כ"א ב', ד"ה הכי השתא). רמב"ם (תפילה יז), רבינו יונה (י"ג א' דפי רי"ף, ד"ה אמר ליה). סמ"ג (עשין סי' יט).

34. בדפוסים הגירסה ברמב"ם: מי שטעה והתפלל של חול בשבת, יצא. אמנם בכת"י אוקס' (החתום על ידי הרמב"ם) הוגהה הגירסה: לא יצא. וכן הנוסח בשו"ת רבי אברהם בן הרמב"ם (סי' עט). וכן הכריע הב"י כגירסה זו. וכתב הב"י שהוא פשוט, מדאמרינן בפרק במה מדליקין (כ"ד א') ימים שיש בהם קרבן מוסף, כגון ראש חודש וחולו של מועד, ערבית שחרית ומנחה מתפלל י"ח, ואומר מעין המאורע בעבודה, ואם לא אמר, מחזירין אותו. ומי גרע שבת מראש חודש וחול המועד?

35. וכתב ב"י דלא קיימא לן הכי, או נדחוק להעמידו בשהזכיר של שבת.

36. או"ח רסחד. מיהו היכא שהזכיר של שבת בתוך י"ח, נראה שאע"פ שלא קבע ברכה בפני עצמה לשבת יצא, דומיא דמוספין דירושלמי (שהביאו הרא"ש, ראה להלן בסמוך). ב"י. כתב רא"ש: ואם התפלל שמונה עשרה ברכות, וחידש בה דבר מועט במוספין, שאמר ונעשה לפניך את חובותינו תמידי יום וקרבן מוסף, יצא, כדאיתא בירושלמי (ברכות פ"ד ה"ו). והביאו הרמ"א. מקורות - רמב"ם (הל' תפילה, יז). סמ"ג (עשין יט). סמ"ק (סי' יא). כלבו (סי' יא). רא"ש (סי' יז).

37. או"ח רסחה. מקורות - סמ"ק (סי' יא).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

- לו שהתפלל, אינו חוזר ומתפלל בלא חדוש; ועל ידי חדוש, חוזר ומתפלל בנדבה כל הפעמים שירצה, חוץ מתפלת מוסף שאין מתפללים אותה בנדבה; ובשבת ויום טוב, אינו מתפלל תפלת נדבה כלל, ואם התחיל להתפלל על דעת שלא התפלל, ונזכר שכבר התפלל, פוסק אפלו באמצע ברכה אפלו יכול לחדש בה דבר.
- ב. חדוש זה שאמרנו, הוא שיחדש דבר בכל ברכה מהאמצעיות, מעין הברכה; ואם חדש אפלו בברכה אחת, דיו, כדי להודיע שהיא נדבה ולא חובה. **הגה:** יש אומרים דלא מקרי חדוש אלא אם נתחדש אצלו דבר שלא היה צריך אליו קדם לכן, (טור בשם הרא"ש).
- ג. אין צבור מתפללין תפלת נדבה כלל.
- ד. הרוצה להתפלל תפלת נדבה, צריך שיהא מכיר את עצמו זריז וזהיר ואמוד בדעתו שיוכל לכוון בתפלתו; מראש ועד סוף; אבל אם אינו יכול לכוון יפה, קרינו ביה: למה לי רב זבחיכם (ישעיה א, יא); והלואי שיוכל לכוון בג' תפלות הקבועות ליום.
- (או"ח, הלכות שבת, סימן רסח)
- ב. אם טעה והתחיל תפלת החל, גומר אותה ברכה שנזכר בה שטעה ומתחיל של שבת, לא שנא נזכר בברכת אתה חונן לא שנא נזכר בברכה אחת משאר הברכות, בין בערבית בין בשחרית, מוסף ומנחה. ויש אומרים דבמוסף פוסק אפלו באמצע ברכה.
- ג. אם היה סבור שהוא חל והתחיל אדעתא דחל ומיד כשאמר תבת אתה נזכר קדם שאמר חונן, הוה ליה התחיל בשל חל וגומר אותה ברכה; אבל אם היה יודע שהוא שבת, ושללא בכונה התחיל תבת אתה, אפלו אם הוא בתפלת שחרית שאינה פותחת באתה אינו גומר ברכת אתה חונן דחשבין ליה כטעה בתפלת שבת בין זו לזו. **הגה:** דהרי יכול לומר אתה קדשת או אתה אחד (תרומת הדשן סימן י"ד).
- ד. מי שהתפלל תפלה של חל בשבת ולא הזכיר של שבת, לא יצא. ואם הזכיר של שבת בתוך י"ח אף על פי שלא קבע ברכה לשבת, יצא. **הגה:** במוסף אפלו לא אמר רק ונעשה לפניך את חובותינו בתמידי יום ובקרבן מוסף, יצא. (בית יוסף סימן רפ"ו בשם הרא"ש פרק מי שמתו).
- ה. טעה והתפלל של חל בשבת, ולא הזכיר של שבת, אם עקר רגליו חוזר לראש; ואם לא עקר רגליו אף על פי שסיים תפלתו, אינו חוזר אלא לשל שבת. (ושליח צבור ששכח של שבת בשחרית עין סימן קכ"ו).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

נכנס לבית הכנסת ומצא ציבור מתפללים

(כ"א ב') אמר רב הונא: הנכנס לבית הכנסת ומצא ציבור שמתפללין, אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליח ציבור למודים, יתפלל. ואם לאו, אל יתפלל.
רבי יהושע בן לוי אמר: אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליח ציבור לקדושה, יתפלל. ואם לאו, אל יתפלל.

במאי קא מפלגי? מר (רב הונא) סבר יחיד אומר קדושה³⁸, ומר (רבי יהושע בן לוי) סבר אין יחיד אומר קדושה.

וכן אמר רב אדא בר אהבה: מנין שאין היחיד אומר קדושה? שנאמר³⁹: "וְנִקְדְּשִׁיתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה.

ודכולי עלמא מיהת מפסק לא פסיק (תפילתו לענות עם הציבור, לקדושה או למודים).

איבעיא להו: מהו להפסיק (שמונה עשרה) ל'יהא שמיה רבה מברך'⁴⁰?

כי אתא רב דימי אמר: רבי יהודה ורבי שמעון תלמידי דרבי יוחנן אמרי: לכל אין מפסיקין, חוץ מן 'יהא שמיה רבה מברך', שאפילו עוסק במעשה מרכבה פוסק. ולית הלכתא כוותיה.

שיטות הראשונים

הנכנס לבית כנסת ומצא ציבור מתפללים: פסקו הפוסקים כרבי יהושע בן לוי, שרק אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליח ציבור לקדושה, יתפלל. דיחיד אינו אומר קדושה. וכן פסק השו"ע⁴¹.

38. יחיד המתפלל עם הציבור אומר קדושה בתפילתו, גם לא בעת שהציבור אומרה. לכן, אם לא גמר עד שהגיע ש"ץ לקדושה לא איכפת לנו. אבל מודים, אע"פ שיחיד אומר, אם אינו אומר עם הציבור, הרואה את כולם כורעים והוא אינו כורע, נראה ככופר במי שחבריו משתחוים לו. רש"י.

39. ויקרא, פרשת אמור, כב, לב.

40. על פי ראשונים וכת"י. וראה דק"ס. וכן להלן.

41. או"ח קט"א, הביה"ל (ד"ה הנכנס) הסתפק, אם מדרך טבעו להאריך בתפילה ואינו יכול לסיים עד קדושה אם מותר

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

אם יכול להתחיל ולגמור... יתפלל: דעת המאירי דאין לחוש למודים כלל⁴². ודעת תוספות, רא"ש, ומרדכי, שצריך גם שיגמור קודם שיגיע שליח צבור למודים⁴³. והוסיפו על פי הירושלמי, שהוא הדין אמן דהאל הקדוש ושומע תפילה. והשו"ע⁴⁴ פסק שימתין למודים. והרמ"א הוסיף גם אמן דהאל הקדוש ושומע תפילה.

יחיד אם אומר קדושת יוצר אור וקדושת דסדרא: דעת רב נטרונאי שאין היחיד אומר קדושה, אפילו קדושה שבברכת יוצר אור (אלא אומר: "עונים באימה ואומרים ביראה קדוש וברוך"). ודעת קצת גאונים, רבני צרפת, רבנו יונה, ורא"ש, שיחיד אומר קדושה⁴⁵. ורב עמרם גאון הביא שתי הדעות, וכתב שלכן נהגו יחיד האומר קדושת דסדרא קורא הפסוקים בטעמים, כדרך התינוקות שקוראים לפני רבם. והשו"ע⁴⁶ כתב שתי הדעות, ושיש לחוש לדעה שניה. והרמ"א כתב שפשט המנהג כסברא ראשונה.⁴⁷

להתחיל. עיי"ש. מקורות - רי"ף (משמעות דבריו, יג א). רמב"ם (תפילה יטז). רבינו יונה (יג א, ד"ה במאי). רא"ש (סי' יח).

42. והב"י כתב: ומשמע לכאורה דרבי יהושע בן לוי לא חייש למודים כלל, וכן נראה מדברי הרמב"ם.

43. ונראה שסוברים דרב הונא הוא דפליג אדברי יהושע בן לוי דלא בעי שיגמור עד שלא יגיע שליח צבור לקדושה, אבל רבי יהושע בן לוי לא פליג אדרב הונא; דמודה הוא דבעינן נמי שיגמור קודם שיגיע שליח צבור למודים. ב"י.

44. או"ח קטא, וכתב בביאור הלכה (ד"ה לקדושה) על פי הפמ"ג, **סדר המדרגות איזה עדיף מחבירו** (מהחשוב לפחות): אמן יהא שמיה רבא דקדיש. קדושה. מודים וברכו. אמנים דהאל הקדוש ושומע תפילה. תפילה בצבור. ומסמך גאולה לתפילה בשחרית עדיף אפילו מאיש"ר (שהרי אין לענות קדיש וקדושה בין גאולה לתפילה). ואם נזדמן לו לענות מודים אחר שאמר גאל ישראל, ישחה ולא יאמר כלום. אבל בלילה עדיף אפילו תפילה בצבור מסמיכת גאולה לתפילה. מקורות - תוספות (ד"ה עד). רא"ש (סי' יח). מרדכי (סי' סג). רמב"ם (תפילה יטז). מאירי (כ"א ב', ד"ה יש מי שאומר).

45. שאינו בא עתה לקדש, אלא סיפור דברים היאך המלאכים מקדישים. ולא דמי לקדושה שבתפילה, שאינה בפחות מעשרה.

46. או"ח נטג, והרמב"ם, ב'משנה תורה' אסר, ובתשובה חזר בו והתיר. **ובביאור הגר"א** (ס"ק ה) **הסכים להלכה לדעה שיחיד אינו אומר קדושה שביצור**. עיי"ש באריכות (ודיון רחב במסכת סופרים). וכתב המשנ"ב (ס"ק י) בשם הפרי חדש, אפילו אם היה יחיד מתפלל לבדו בשביל שאיחר לבוא, כיון דאיכא צבור אומרם אפילו בלחש לכולי עלמא. ובכף החיים (ס"ק כא) חלק עליו, עיי"ש. מקורות - רב נטרונאי (הו"ד בטור). רמב"ם (הל' תפילה זיז; תשובת הרמב"ם מהד' בלאו, סי' שיג. ובמהדורת הרב שילת לאיגרות הרמב"ם מובאת בסוף חלק א', למר יוסף אבן ג'אבר. הו"ד במאירי). קצת גאונים ורבני צרפת (הו"ד ברבינו יונה). רבנו יונה (יג א ברי"ף, ד"ה ונקדשת). רא"ש (סי' יח). רב עמרם (סדר רב עמרם, הוצאת מוה"ק, עריכת ר"ד גולדשמידט, עמ' מא סעיף סח).

47. ולגבי קדיש שבחזרת הש"ץ, שפסק השו"ע (קכה), שהציבור אינם אומרים נקדישך עם הש"ץ, אלא שותקים ומכוונים למה שאומר, ואז עונים קדוש, הסתפק בביה"ל (ד"ה אלא שותקין), אם הש"ץ מחויב ג"כ לומר קדוש וברוך

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

עצה למאחר לבית כנסת: כתבו ראשונים בשם **רב האי גאון**, שאם מתחיל בתפלתו עם שליח צבור וקורא עמו מלה מלה עד שמגיע לקדוש, עונה ואין זה נקרא הפסקה. וכתב **המאירי** בשם **ראב"ד** שאף נוסח הקדושה (כתר יתנו וכו' או איזה נוסח שיאמר) צריך לאומרו מלה מלה, שיראה לגמרי כעושה עצמו טפל לתפלת החזן. וכן ביאר **רבינו יונה**⁴⁸. וכן פסק **השו"ע**⁴⁹. וכתב **המאירי שיש מי שאומר** שאינו צריך, אלא שיתחיל וימתין אחר מחיה המתים עד שיגיע שליח צבור לשם ויענה עמו⁵⁰.

האם צריך לשתוק בשעת תפילתו לקדושה וקדיש: דעת **רב האי גאון**, **בה"ג**, **ורי"ף**, שישתוק, שהוא שבחו של מקום. ולא דיינינן ליה הפסקה⁵¹. ודעת **רבינו תם** שלא ישתוק, כי שומע כעונה, והוי הפסקה. וכתבו **תוספות** ומכל מקום נהגו העם לשתוק ולשמוע, וגדול המנהג. וכן פסק **השו"ע**^{52, 53}.

בשוה עם הצבור, כי הלא הוא אינו מוציא את עצמו מן הכלל דהא אומר נקדש וכו' ואיך יאמר אח"כ שלא בעשרה. עיי"ש.

48. רבינו יונה כתב כן בדעת רב האי גאון. במאירי משמע שהוא תוספת על רב האי גאון.

49. או"ח קטב, וכתב: וכן יאמר עמו מילה במילה ברכת האל הקדוש וברכת שומע תפילה. וביאר המשנ"ב (ס"ק יא) שיאמר עמו נקדש... לדור ודור וכו' עד האל הקדוש, ואח"כ יתפלל בפני עצמו. אם יוכל לסיים קודם שיגיע ש"ץ לסיום שומע תפילה. ובתענית צבור לא יאמר עם הש"ץ ענוו ברכה בפני עצמה, ואפילו במנחה, אלא בשומע תפילה כיחיד. ועוד כתב המשנ"ב (ס"ק יד) שבספר אליה רבה האריך מכמה פוסקים דאפילו לכתחילה מותר להתחיל עם השליח ציבור בשווה. וכתב בבית"ל (ד"ה אם), שאם עמד להתפלל מקודם השליח צבור, ומאיזו סיבה הגיע לקדושה עם השליח צבור, משמע דזה גם לדידיה אינו מותר רק דיעבד. וראה עוד הערה להלן.

מקורות - רב האי גאון (הו"ד ברי"ף וראשונים). רבנו יונה (יג ב ברי"ף, ד"ה ועני). רא"ש (סי' יח). מאירי (כ"א ב', ד"ה מי).

50. **והשו"ע** (או"ח קטג) פסק על פי תשובת **רשב"א** (ח"א סי' קנח) שיחיד העומד בתפילה וכשיגיע למקום קדושה היו הציבור אומרים קדושה דסידרא, **אינו אומר קדוש עמהם, שאין הקדושות שוות** (ובקדושת כתר, או נעריץ, דעת השו"ע שגם כן אינו אומר עמהם קדוש, והרמ"א חולק וסובר שבזה נחשבת קדושתם שווה). וכתב בבית"ל (ד"ה שאין) שמשמע מהשו"ע, דבלא זה (שאין הקדושות שוות) היה אומר עמהם קדוש קדוש, אע"פ שעד עתה לא התפלל התפילה שלו עם השליח צבור בשווה (וזה כדעת היש מי שאומר שבמאירי).

51. דכי אמרינן שומע כעונה והוי הפסקה דוקא בדברים אחרים; אבל בזה שהוא שבחו של מקום, לא דיינינן ליה הפסקה ושרי. ורבינו יונה הביא שתי הדעות, וסיים: ודבר שתלוי בעמודי עולם אין לנו כח להכריע ביניהם, ודעבד כמר עבד, ודעבד כמר עבד, ובלבד שיכוין לבו לשמים.

52. או"ח קדז, וכתב המשנ"ב (ס"ק כז): ישתוק עד יתברך. מקורות - רב האי גאון (הו"ד ברי"ף וראשונים). בה"ג (הו"ד ברש"י, סוכה ל"ח ב', ד"ה הוא, וברא"ש כאן). ר"ת ור"י (תוספות ד"ה עד). רבינו יונה (ד"ה ונקדשת). רא"ש (סי' יח).

53. כתב המשנ"ב (נה, א, ס"ק א) שטוב **למעט בקדישים**. ועיין באחרונים שקראו תגר על זה שנאספים עשרה בני אדם ואומרים כמה קדישים על פסוקי תורה או משנה או גמרא (וראה בן איש חי, א, ויחי, ט). עוד כתב המשנ"ב (ס"ק ב)

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות תפלה, סימן קט)

א. הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור מתפלל, אם יכול להתחיל ולגמור קדם שיגיע שליח צבור לקדשה או לקדיש, יתפלל. (והוא הדין אמן דהאל הקדוש ושומע תפלה, דינן כקדיש וקדשה) (תוס' והרא"ש ומרדכי פרק מי שמתו ותרומת הדשן סי' י"א). ואם לאו, אל יתפלל אם אין השעה עוברת; ואם נכנס אחר קדשה, אם יכול להתחיל ולגמור קדם שיגיע שליח צבור למודים, יתפלל, ואם לאו אל יתפלל; והוא הדין אם יכול להגיע למודים, או לאחת מהברכות ששוחים בהם, כשיגיע שליח צבור למודים, יתפלל; ואם צריך להתחיל כדי לסמוך גאולה לתפלה, ונזדמן לו שמגיע שליח צבור למודים כשהוא באחת הברכות (באמצעה), ישחה עמו; אבל אם הוא בתחלתה או בסופה, לא ישחה, שאין שוחין בתחלת ברכה או בסופה, אלא באבות ובהודאה.

ב. אם מתחיל להתפלל עם שליח צבור, כשיגיע עם שליח צבור לנקדישה, יאמר עמו מלה במלה כל הקדשה, כמו שהוא אומר, וכן יאמר עמו מלה במלה ברכת האל הקדוש וברכת שומע תפלה, וגם יכון כשיגיע שליח צבור למודים יגיע גם הוא למודים או להטוב שמך ולך נאה להודות, כדי שישחה עם השליח צבור במודים.
הגה: אבל לכתחלה לא יתחיל עד אחר שאמר קדשה והאל הקדוש, אלא שאם הצרך להתחיל מכח שהשעה עוברת, כדי לסמוך גאולה לתפלה, דינא הכי (טור ודברי עצמו).

ג. יחיד העומד בתפלה וכשיגיע למקום קדשה היו הצבור אומרים קדשה דסדרא, אינו אומר "קדוש" עמהם, שאין הקדשות שוות; ונראה דהוא הדין אם היו הצבור אומרים קתר, שאינו אומר עמהם קדשה, אלא ישתק ויכון למה שאומרים, דשומע כעונה.
הגה: ויש אומרים דקדשת קתר דהינו קדשת מוסף, והיחיד מתפלל שחרית, יוכל לומר עמהם,

בשם הט"ז, שאם התאספו עשרה, אפשר לומר קדיש, אפילו אם לא היו קודם, בעת פסד"ז או ערבית. ושהמג"א והגר"א חולקים. ועל כן הנכון שיאמרו אח"כ מזמור או ג' פסוקים, ויאמרו קדיש. עוד כתב המשנ"ב (ס"ק ה): אין פוחתין משבעה קדישים בכל יום, כנגד שבע ביום הללתיך: א. אחר פסד"ז וישתבח. ב. חצי קדיש אחר תפלת י"ח. ג. קדיש תתקבל אחר סדר קדושה. ד. אחר עלינו שיש בו אמירת פסוקים. ה. אחר אשרי במנחה. ו. אחר תפלת מנחה. ז. אחר ק"ש של ערבית קודם תפלת י"ח. וקדיש שאחר תפלת ערבית אף דהוא ג"כ מצוה לא קחשבינן בכלל אלו השבעה ע"ש בלבוש הטעם.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
 בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
 ויבדלחט"א הרב אשר וייס
 והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
 הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

דְּשַׁנְיָהֶם קִדְּשֵׁת י"ח וּקְדָשָׁתָן שָׁוָה, וְכֵן נ"ל עֵקֶר (וְלֹא פְּלִיג רַשְׁבִּי"א אֶהְיָאוּנִים שֶׁהֵבִיא בֵּית יוֹסֵף).

(או"ח, הלכות ברכות השחר ושאר ברכות, סימן נה)

א. אומרים קדיש ואין אומרים אותו בפחות מ' זכרים בני חורין גדולים שהביאו ב' שערות, והוא הדין לקדשה וברכו שאין נאמרין בפחות מעשרה.

(או"ח, הלכות קריאת שמע, סימן נט)

ג. יש אומרים שהקדשה שביוצר, יחיד אומרה, לפי שאינה אלא ספור דברים. ויש אומרים, שיחיד מדלגה, ואינה נאמרת אלא בצבור, ויש לחוש לדבריהם ולזהר שיחיד יאמרנה בנגון וטעמים כקורא בתורה.

הגה: וכבר פשט המנהג כסברא הראשונה, ויחיד אומר אותה, וכשעונין קדשה זאת אומרים אותה בקול רם (הגהות מ"י בנסח התפלות).

(או"ח, הלכות תפילה, סימן קד)

ז. אינו פוסק (באמצע שמונה עשרה) לא לקדיש ולא לקדשה, אלא ישתק ויכוון למה שאומר השליח צבור, ויהא כעונה (היה עומד בתפלה וקראוהו לספר תורה, אינו פוסק) (ת"ה סי' קפ"ה).